

A JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉS KISZABÁSÁNAK BÍRÓI GYAKORLATA MAGYARORSZÁGON

FARKAS Henrietta Regina
PhD-hallgató (DE ÁJK)

Bevezetés

A fiatalokúak igazságszolgáltatási rendszere aktuális téma ma is, nemcsak hazánkban, de az egész világon. Időnként megjelennek olyan hírek, amelyek fiatalokúak által elkövetett bűncselekményekről tudósítanak, és amelyek országos botrányokat váltanak ki. Gondoljunk csak a Blaha Lujza téren szurkáló fiatal fiúra, a kaposvári vagy a soproni gyilkos gimnazistákra. Ezen események után fellángolnak a viták büntethetőségi korhatárról, szankciókról vagy a szülők felelősségéről. A büntetőjogi rendszerek azon szemben álló felfogások kiegyenlítésével küzdenek, hogyan büntessünk úgy, hogy közben neveljünk is. A javítóintézetek azok elsősorban, amelyek megpróbálják ezt a kettős szerepet megvalósítani. Gyakori viták tárgya, hogy fiatalokúakkal szemben egyáltalán alkalmazzanak-e szabadságelvonó büntetéseket, ill. milyen legyen azok végrehajtása. Hazánkban szabadságvesztéssel járó szankció a fiatalokúak fogháza, börtöne és a javítóintézet. A javítóintézetek végrehajtásának célja, hogy a fiatal elkövetők nevelésével érje el, hogy a fiatal helyes irányba fejlődjön. Ugyanakkor a végrehajtás egyes körülményei a szabadságvesztéssel járó büntetés-végrehajtáshoz hasonlóak.

Úgy gondolom, hogy a bíróságra nagyobb terhet ró, ha egy fiatal szabadságelvonó büntetéséről kell döntenie. Ezzel a fiatalokúakat, akik lehetnek még csupán 12 évesek, kiemelik az addigi családi és társadalmi környezetből. Ezt a döntést meghozni nagy felelősséggel jár, ezért lett jelen tanulmány tárgya annak megvizsgálása, hogy a bíróságok milyen körülmények fennállása esetén szabnak ki intézeti nevelést, ha a jogszabályok megengedik, és mi befolyásolja ezek időtartamát. A vizsgálatok alapja pedig a javítóintézeti nevelést kiszabó ítéletek.

1. Jogtörténeti áttekintés¹

1.1. A kezdetektől az I. világháborúig

Hazánkban a reformkor idején a számos újító törekvésből a büntetés-végrehajtás sem maradt ki. A magyar javítóintézetek története a börtönügyi javaslattal kezdődött el, ugyanis a javaslat tárgyalásakor merült fel olyan indítvány, mely szerint javító iskolákat kellene felállítani a kerületi börtönök mellé a 16 éven aluli elkövetők nevelésére.² Végül a börtönügyi javaslat ugyan nem tartalmazott javítóintézetekről szóló rendelkezést, a gondolat mindenképp haladó szemléletre utalt.

Az első magyar büntetőtörvénykönyvünk megkésve, de 1878-ban elfogadásra került. A Csemegi-kódex³ alapvetően a klasszikus iskola jegyeit hordozta magán. Központjában a cselekvés állt. Így kerülhetett sor arra, hogy a Csemegi-kódex a fiatalok számára nézve külön szabályozást nem tartalmazott. A rendelkezések lényegében azonosak voltak a felnőtt elkövetőkre vonatkozó szabályokkal. A 12-16 éves fiatalokra ugyan enyhébb szabadságvesztés-büntetési nemek voltak alkalmazandók, de a felnőttekkel egy intézetben, bár tőlük elkülönítve kerültek végrehajtásra a büntettek. A 16 éven felüliek azonban semmilyen megkülönböztetésben nem részesültek.⁴

Egy új jogintézmény, a javítóintézeti nevelés viszont már megfogalmazásra került benne. E szerint, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét nem töltötte be, az nem volt büntethető. Aki tizenkettedik életévét már betöltötte, de a tizenhatodikát még nem, „ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, azon cselekményekért büntetés alá nem vehető”, viszont javítóintézetbe elhelyezhető, de húszéves korától tovább nem tartható ott. A törvénykönyv szerint a bíróság a fogházra ítélte, de huszadik életévét be nem töltött fiatal „javítások céljából” 6 hónapot meg nem haladó időtartamra javítóintézetbe rendelheti. Ha a bíróság ítéletében ezt nem rendelné el, de a „javítás tekintetéből célszerűnek mutatkoznék”, a felügyelő bizottság javaslatára az igazságügyi miniszter is elrendelheti.

A Csemegi-kódexet komoly bírálatok érték többek között a fiatalok számára vonatkozó rendelkezések hiánya miatt. Első nagyobb módosítása 1908-ban történt meg. Az I. Büntetőnovella⁵ bevezette a fiatalok számára vonatkozó megkülönböztetett büntetőjogi szemléletet és jelentős szabályokat fogalmazott meg a javítóintézetekkel kapcsolatban is. A szemléletváltást a miniszteri indoklás is tükrözi, amely a szabadságvesztéssel járó szankciókat végső esetben rendelte alkalmazni.⁶ A cél elsősorban az volt, hogy

¹ Részletesen lásd: FARKAS Henrietta Regina: A javítóintézeti nevelés jogi szabályozása Magyarországon a XIX. századtól 1978-ig. *Jogelméleti Szemle*, 2014/3.

² FAYER László: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*, I. rész. Budapest, 1896. 117.

³ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről.

⁴ LÖRINCZ József: A fiatalok büntetés-végrehajtása a XX. század első felében. *Börtönügyi Szemle*, 2002./2. 57.

⁵ 1908. évi XXXVI. tc. a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról.

⁶ NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, HVG-ORAC, 2010. 411.

a fiatalok ne kövessenek el több bűncselekményt. Ezt azonban nem elrettentéssel, hanem nevelésükkel kívánták elérni.

A Novella szerint a bíróság akkor rendeli el a javítóintézeti nevelést, ha a fiatalkorú eddigi környezetében romlásnak volt kitéve, züllésnek indult, vagy értelmi, erkölcsi fejlődése érdekében szükséges.

A bíróság határozatlan időre szabja ki a javítóintézeti nevelést, amely a kor 'trendjének' felelt meg. A határozatlan időtartam célja az volt, hogy az elkövetőt ösztönözze a javulásra, ugyanis ez megrövidítette a szabadságvesztés idejét.

A Novella szól a kísérleti kihelyezés jogintézményéről. Ez azt jelentette, hogy ha a fiatalkorú legalább egy évet eltöltött az intézetben, és úgy ítélik meg, hogy a javulás útjára lépett, a felügyelő hatóság javaslatára az igazságügyi miniszter kétévi próbaidőre szabadon bocsáthatja. Amennyiben a próbaidő sikeresen eltelik, a szabadulás véglegessé válik. Szabályszegés esetén azonban a visszahelyezés is elrendelhető, feltéve, hogy az elkövető huszonegyedik életévét még nem töltötte be.

1.2. A világháborúktól napjainkig

A '20-as években a fiatalkorúak büntetőjogának reformja megtorpanni látszott. A figyelem a politikai folyamatokra terelődött, és a pedagógiai központú igazságszolgáltatás háttérbe szorult.⁷

A '40-es évek végén a büntetőjog anyagi és eljárásjogi szabályai átalakultak. Az I. Büntetőnovellát és a fiatalkorúak bíróságáról szóló törvényt hatályon kívül helyezték, és egy törvényerejű rendelet látott napvilágot.⁸ Az Ftvr. érdekessége, hogy egyetlen jogszabályba tömörítette a fiatalokra vonatkozó anyagi és eljárásjogi rendelkezéseket. A korábbi modern szemléletűnek mondható fiatalkorúak büntetőjogához képest a tvr. sok esetben visszalépést jelentett. Az Ftvr. a fiatal elkövetők intézeti elhelyezésének két formáját szabályozta: a javító nevelést és a gyógypedagógiai intézeti elhelyezést.

Némi változást hozott Nagy Imre miniszterelnöksége alatt hozott új törvényerejű rendelet,⁹ amely az Ftvr.-t módosította. Ismét előtérbe kerültek a nevelő intézkedések, bár nem olyan súllyal, mint korábban. Mindentől függetlenül az elítélteket tulajdonképpen a tervgazdaság megvalósításának szolgálatába állították, és az intézetekben a végzett munka jellege szerint történt az elkövetők csoportra bontása.¹⁰

A szocialista Btk.¹¹ több változást hozott a fiatalkorúak büntetőjogában, és az intézkedéseket helyezte előtérbe a büntetésekkel szemben. A törvény szerint a fiatalokkal

⁷ KAPA-CZENCZER Orsolya: *Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*. Doktori értekezés. Budapest, 2008. 235.

⁸ 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről (továbbiakban: Ftvr.).

⁹ 1954. évi 23. számú tvr. a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezések módosításáról (továbbiakban: Fn.).

¹⁰ HEGEDŰS Judit: *Fiatalkorú bűnelkövetők gyermekkoruk és a javítóintézetben töltött éveik pedagógiai vizsgálata*. Doktori disszertáció. Budapest, 2007. 43.

¹¹ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.

szemben alkalmazott intézkedések „célja elsősorban annak előmozdítása, hogy a fiatalok helyes irányba fejlődjenek, és a társadalom hasznos tagjává váljanak.”

A nevelő intézkedések a következők voltak: bírói megrovás, próbára bocsátás, javítóintézeti nevelés. Javítóintézeti nevelést akkor rendelt el a bíróság, „ha a fiatalok eredményes nevelése csak intézeti elhelyezéssel biztosítható.” Ezzel a jogalkotó a korábbi romlásnak vagy züllésnek indult kitélt kiszélesítette minden olyan esetre, amikor a bíróság úgy ítélte meg, hogy a fiatal fejlődése szempontjából a javítóintézeti nevelés indokolt lehet.

Az intézkedések közül a legszigorúbb a javítóintézeti nevelés volt, hiszen ez az egyetlen, amely szabadságelvonással járt. Az intézeti nevelés továbbra is határozatlan időtartamú maradt, de legalább egy évig tartott.¹² A törvénykönyv fenntartotta a kísérleti kihelyezést. Ha a fiatalok legalább egy évet eltöltött az intézetben, „és ezalatt megjavulásának jelét adta,” a javítóintézet intézeti tanácsa elbocsátotta. Az elbocsátás ideje egy év, ha ez alatt a fiatalok kifogástalanul viselkedett, az elbocsátás véglegesé vált.

Változást jelentett az a rendelkezés is, amely szerint, ha az elkövető betölti az intézetben a tizenhét éves életévét, akkor el kell bocsátani onnan, szemben a korábbi, talán helyesebben megállapított huszonegyedik életévvel.

Az 1978. évi Btk. (régibb Btk.) rendszerében és tartalmában jelentős változást nem hozott. A nevelő intézkedések előtérbe helyezése volt a cél továbbra is, és köztük a javítóintézeti nevelés is elrendelhető. Ezzel kapcsolatban egyetlen változás említhető: az intézetből a tizenkilencedik életévét betöltött fiatalok el kellett bocsátani.

A javítóintézeti nevelés végrehajtásának részletszabályait az 1979. évi Bv.tvr.¹³ szabályozta, amely a fiatalokkal kapcsolatban is tartalmazott külön rendelkezéseket.

A 2013. évi C. törvény (új Btk.) alapjaiban nem változtatott a javítóintézeti nevelés szabályozásának rendszerén. Kisebbségi módosításokat hozott az intézkedés elrendelhető időtartama terén, amely 3 évről 4-re emelkedett, ill. nem rendelhető el az intézkedés, ha az elkövető az ítélet meghozatalakor betöltötte a huszadik életévét.

2. Jogforrások a javítóintézeti nevelés kiszabása körében

2.1. Nemzetközi és uniós jogforrások

Az uniós jogszabályok, a nemzetközi egyezmények, ill. a nemzetközi szervezetek aktusai, egyezményei kötelezik mind a jogalkotókat, mind a jogalkalmazókat, így a büntetések kiszabása során tekintettel kell lenni a bíróságoknak az ilyen tárgyú jogforrásokra.

Elsősorban az Európa Tanács és az ENSZ egyezményei és aktusai foglalkoznak a fiatal elkövetők védelmével, büntethetőségük megállapításával, a büntetéskiszabással,

¹² A Btk.-ban már csak az egyetlen ilyen szankció volt, 1995-ig maradt határozatlan idejű.

¹³ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról (továbbiakban: Bv.tvr.).

a végrehajtás körülményeivel.¹⁴ Ezek közül az egyik legtöbbet emlegetett a ‘Pekingi Szabályok’,¹⁵ amely a fiatalkorúak igazságszolgáltatásával kapcsolatos minimális szabályokat fekteti le.

Alapelvei a következők:

- a fiatal jogi védelem illeti meg;
- ha elzárásukra kerül sor, a felnőttektől el kell különíteni;
- szabadságvesztést csak a legsúlyosabb esetekben lehet kiszabni.

Ezekre a jogforrásokra is figyelemmel kell lenniük a bíróságoknak a büntetés kiszabásakor.

2.2. A Büntető Törvénykönyv

A bíróság, ha fiatalkorú cselekményét kell megítélnie, nincs egyszerű helyzetben. A fiatalkorúak ugyanis koruknál fogva éretlenek, tapasztalatlanok, könnyen befolyásolhatók, ezért fokozottabb figyelmet szükséges tanúsítani büntetésük kiszabásánál.

A bíróságok számára elsősorban a különböző jogforrások mutatnak ‘utat’ a büntetés kiválasztása során. Ezek közül az elsődleges a Büntető Törvénykönyv (továbbiakban: Btk.).¹⁶ A törvénykönyv szerint a szankciók célja „elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává válják.” A Btk. iránymutatást ad arra nézve, hogy a bíróság intézkedést vagy büntetést szabjon-e ki a fiatalra: „Büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető.” Számos vitát váltott már ki a szabadságelvonó büntetések alkalmazása fiatalokkal szemben. A jogszabály szerint szabadságvesztést kiszabni csak akkor megengedett, ha a büntetés vagy intézkedés célja másképp nem érhető el.

Ha szabadságelvonó szankció mellett dönt a bíróság, akkor választhat a fiatalkorúak fogháza, börtöne és a javítóintézeti nevelés között. A Btk. a javítóintézeti nevelésről azt mondja ki, hogy a bíróság akkor rendeli el, ha „a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.”

2.3. Egyéb jogforrások

A bíróságok számára iránymutatásul szolgálnak a különböző jogegységi határozatok, elvi döntések, kollégiumi vélemények és állásfoglalások, valamint a Kúria eseti döntései is. Ilyen mindenekelőtt az 56. számú büntetőkollégiumi vélemény (továbbiakban: Bkv.), amely a büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről rendelkezik. A kollégiumi vélemény számba veszi az enyhítő és súlyosító körülményeket, amelyeket két csoportra oszt: a büntetést befolyásoló alanyi és tárgyi tényezőkre. Az alanyi té-

¹⁴ Ld. pl. R (2008) 11. számú ajánlás, Havannai szabályok, R (87) 3. számú ajánlás, Rijadi irányelvek, R (2003) 20. számú ajánlás, Pekingi szabályok, Bangkoki szabályok.

¹⁵ A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat.

¹⁶ 2013. évi C. törvény.

nyezőkhöz az elkövető személyes körülményei, előéletének fontosabb elemei tartoznak. Számos enyhítő és súlyosító körülményt ír le a Bkv., amelyek alól szinte minden esetben van kivétel is. Például a büntetlen előélet általában enyhítő körülmény, kivéve a fiatalkorúknál és a fiatal felnőtteknél. A fiatalkor sem enyhítő körülmény, kivéve ha a büntethetőség alsó korhatárát nem rég lépte túl az elkövető, vagy fiatal felnőtt. Az idős kor viszont enyhítő körülmény, hiszen ezzel természetesen együtt jár a testi és szellemi hanyatlás.

A tárgyi körülményekhez elsősorban a bűncselekmény elkövetéséhez kapcsolódó elemek sorolandók.

Meg kell említenünk még a 60. számú Bkv.-t, amely kifejezetten a fiatalkorúak szabadságelvonó szankcióinak kiszabásáról szól. A következő kérdésekre próbál megoldást találni a jogforrás:

- ha a fiatalkorú próbaidő alatt követ el újabb bűncselekményt, akkor a szabadságvesztést intézkedésként vagy büntetésként szabja-e ki, ill.
- javítóintézeti nevelés hatálya alatt álló elítélt ismételt elkövetése esetén, milyen szankciót alkalmazjon?

A Bkv. az első kérdésre akként válaszol, hogy ha a fiatal próbaidő alatt követ el újabb bűncselekményt, az arra utal, hogy az előző büntetésnek nem volt kellő nevelő hatása, ezért szabadságelvonó szankcióra van szükség. A bíróságnak meg kell vizsgálnia az újabb bűncselekmény társadalomra veszélyességét, ill. az eset összes körülményeit. Ha úgy találja, hogy elsősorban a fiatalkorú kiemelése szükséges eddigi környezetéből, akkor inkább a javítóintézet a megfelelő választás.

Ha a fiatal javítóintézeti nevelés hatálya alatt áll, és ismét bűncselekményt követ el, de annak társadalomra veszélyessége nem éri el azt a fokot, hogy szabadságelvonó szankciót szabjanak ki rá, hogyan döntsön a bíróság?. A Bkv. szerint felfüggesztett szabadságvesztés elrendelése semmiképp sem célszerű, nem szolgálja a fiatal helyes irányba fejlődését. Helyette ismételt szabadságvesztés büntetését (javítóintézeti nevelést) kell alkalmazni. Az elkövető akkor is javítóintézeti nevelés hatálya alatt áll, ha az intézetből ideiglenesen elbocsátották.

3. A hazai ítélkezési gyakorlat

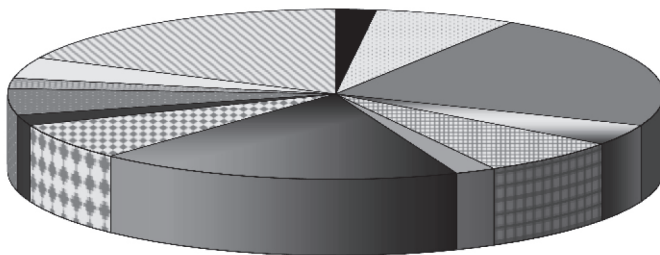
3.1. A kutatás körülményei

A bíróságok évente két-háromszáz alkalommal szabnak ki javítóintézeti nevelést. Az ítélkezési gyakorlat elemzéséhez számos olyan ítélet került megvizsgálásra, amely fiatalkorúakra intézeti nevelést rendelt el. A kutatás célja annak vizsgálata volt, hogy a magyar bíróságok milyen körülmények megléte esetén ítélik a fiatal elkövetőket javítóintézeti nevelésre, vagyis milyen körülményeket értékelnek a szankció megválasztása és kiszabása során.

Az ítéletek az ország egész területéről származnak. A kutatás során 55 ítélet volt a vizsgálat tárgya 11 megyéből. Ezek Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Fejér, Jász-Nagykun-Szolnok, Somogy, Veszprém, Zala, Vas, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Győr-Moson-Sopron és Pest megye volt.

Az ítéletek 22%-a a fővárosból, 18%-uk Jász-Nagykun-Szolnok megyéből, ill. ugyanennyi határozat ismeretlen bíróságtól származik. Az ítéletek 7-7%-a Szabolcs, Somogy és Fejér megyében született. A határozatok 5%-át a Zala megyei, 4-4%-át a Hajdú-Bihar és a Győr-Moson-Sopron megyei bíróságok hozták meg, 2-2%-uk Borsod, Pest, Veszprém és Vas megyéből került ki.

8 megyében nem volt fellelhető ítélet az adatok szerint. Ezek a megyék a dél-magyarországi és az észak-magyarországi régióhoz tartoznak, így Baranya, Csongrád, Békés, Tolna, Bács-Kiskun, Komárom-Esztergom, Heves és Nógrád megye. Azonban azt is figyelembe kell venni, hogy 10 határozat ismeretlen bíróságtól származik.

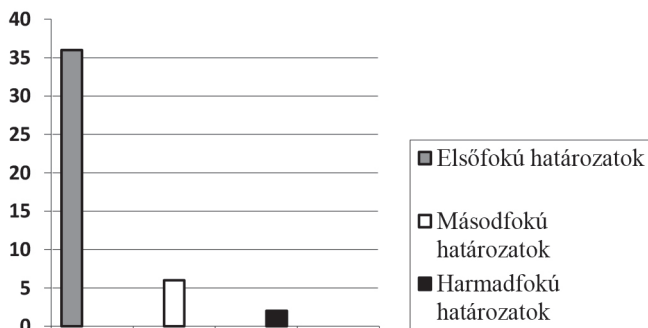
■ Borsod-Abaúj-Zemplén megye	□ Fejér megye
■ Főváros	■ Hajdú-Bihar megye
■ Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	■ Pest megye
■ Jász-Nagykun-Szolnok megye	■ Somogy megye
■ Veszprém megye	■ Zala megye
■ Vas megye	■ Győr-Moson-Sopron megye
■ Ismeretlen bíróság	

3.1. A vizsgált ítéletek származásának megoszlása megyénként (%)

Az ítéletek túlnyomó része elsőfokú határozat, de másod- és harmadfokon hozott ítéletek is a kutatás tárgyát képezték. A kutatás során figyelembe vehető¹⁷ 44 bírósági határozatból 36 elsőfokon született. Ezekből 26 az akkori városi bíróságok ítélete, 8 pedig a megyei bíróságoké volt. 6 határozat másodfokú bíróságoktól származik, amelyek megyei bíróságok voltak, 2 pedig harmadfokúaktól, amelyek ítélőtáblák voltak.

¹⁷ Ez alatt minden esetben azt értem, hogy a határozatokban állt-e rendelkezésre információ az adott vizsgálati eredmény megállapításához. Ha nem, akkor az az ítélet természetesen nem volt alapja az eredménynek.

3.2. A vizsgált határozatok megoszlása bírósági szintenként (db)

3.2.1. A kutatás céljai

A kutatás során több kérdésre is kerestem a választ a hazai ítélkezési gyakorlat kapcsán. Az első és legfontosabb kérdés, hogy ha a jogszabályi háttér megengedi, akkor milyen körülmények fennállása esetén dönt úgy a bíróság, hogy javítóintézeti nevelést szab ki? Továbbá az intézkedés időtartamát hogyan állapítja meg, ehhez milyen körülményeket vesz figyelembe?

3.2.2. A kutatás szempontjai

Az ítéletek elemzése során a következő szempontokat vettem figyelembe. Elsőként azt vizsgáltam, hogy az elkövető milyen típusú bűncselekményt/bűncselekményeket követett el. A bűncselekményeket a Btk. fejezeteinek megfelelően csoportokba soroltam be. A javítóintézeti nevelés kiszabása során leggyakrabban előforduló bűncselekmények a vagyon elleni, vagyon elleni erőszakos, köznyugalom elleni, közbizalom elleni, élet, testi épség elleni és pénzforgalom biztonsága elleni bűncselekmények voltak.

A következő szempont a bűncselekmények súlya volt. Ez alatt olyan körülményeket értek, amelyek a bűncselekmények megítélését súlyosítja, vagy éppen enyhíti. Ilyen például a csoportos elkövetési forma.

A vizsgálat tárgya volt az elkövetett bűncselekmények száma, ill. rendbelisége. A büntetés kiszabás során a bíróság figyelemmel van arra a körülményre is, hogy az elkövető hány különböző vagy éppen azonos bűncselekményt követett el.

Vizsgáltam az elkövetők büntetőjogi előéletét is. A büntetés kiszabásának fokozott szempontja, hogy az elkövető büntetett előéletű-e vagy sem. A vizsgálat során e körülményt differenciáltabban vettem figyelembe, ugyanis nemcsak a büntetett, ill. büntetlen körülmény került megvizsgálásra, hanem a kutatás tárgya volt az is, hogy az elkövető ugyan büntetlen előéletű, de van-e vele szemben folyamatban büntetőeljárás. A bíróságok ugyanis erre is figyelemmel vannak a szankciók kiszabása során.

Végül szempont volt az elkövető személyi körülménye. Ez a körülmény fiataloknál fokozottan kerül a figyelem középpontjába, hiszen a jogszabály alapján a bíróságnak mérlegelési jogköre van az intézeti nevelés kiszabása során. A Btk. kimondja

ugyanis, hogy a bíróság akkor szab ki javítóintézeti nevelést, ha „a fiatalok eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.”

3.2.3. Az elkövetett bűncselekmények típusai

A bírósági határozatok vizsgálata után az alábbi következtetések vonhatóak le a bűncselekmények típusaival kapcsolatban. A bűncselekmények osztályozása során 43 határozat adataiból 79 bűncselekmény volt figyelembe vehető.

Az elkövetők legnagyobb arányban, 39%-ban vagyon elleni bűncselekményeket követtek el. Ezek közé elsősorban a lopás vétsége és büntette tartozik, de előfordult rongálás, jármű önkényes elvétele és orgazdaság is.

Az esetek 17%-ában vagyon elleni erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt kerültek az elkövetők bíróság elé. Ezek a bűncselekmények kizárólag rablások voltak, és a legtöbb esetben csoportosan, ill. társtettesként kerültek elkövetésre. Az ítéletek vizsgálata során megállapítható volt, hogy jellemzően csoportokban követik el ezeket a bűncselekményeket a fiatalok, ami fokozottan veszélyes a társadalomra. Egyetlen olyan ítélet volt a határozatok között megtalálható, amelyben egyetlen vádlott állt a bíróság előtt. Legalább három-négy vádlott egyidejű felelősségre vonásáról tanúskodnak a határozatok.

Az elkövetett bűncselekmények 9%-a élet, testi épség elleni bűncselekmény volt. Ebbe a csoportba kizárólag testi sértések voltak sorolhatóak, könnyű és súlyos testi sértés vegyesen. A rablás gyakori kísérője volt egyébként a testi sértés, míg a lopásé a rongálás vagy a garázdaság. Tehát a rablás elkövetői hajlamosabbak voltak a személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetésére, míg a lopás elkövetői inkább tárgyak ellen fordultak.

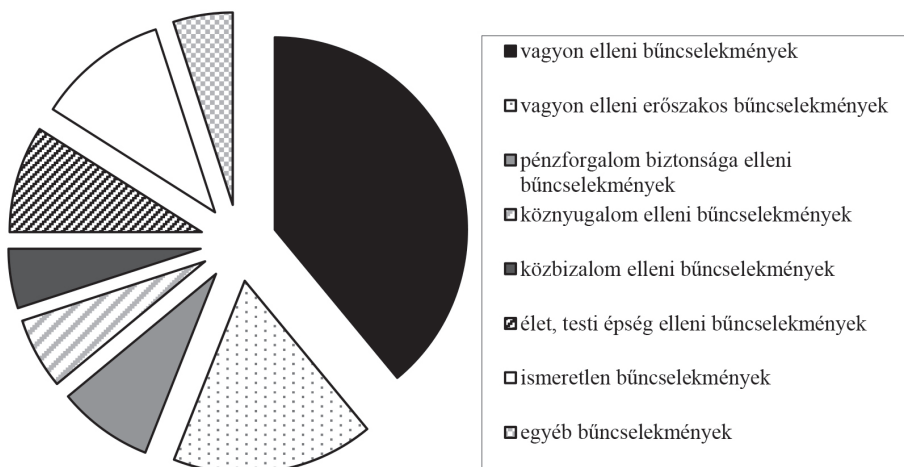
A bűncselekmények 8%-a pénzforgalom biztonsága elleni bűncselekmény volt. Ezek közül leggyakrabban a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés elkövetése fordult elő.

Az esetek 6%-ában köznyugalom elleni bűncselekményeket követtek el a fiatalok. Itt kizárólag a garázdaság bűncselekményéről volt szó.

Az elkövetett bűncselekmények 5%-ában közbizalom elleni bűncselekmények elkövetése miatt álltak a fiatal elkövetők a bíróság előtt. Ezek közül leggyakrabban a közokirattal visszaélés és a visszaélés okirattal bűncselekménye fordult elő.

A bűncselekmények 5%-a egyéb bűncselekmények közé tartozik. Ilyen pl. a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény, személyi szabadság megsértése, magánlaksértés, becsületsértés.

Az esetek 11%-ában a bűncselekmények típusa ismeretlen, vagyis az ítéletekben nem nevezték meg a bíróságok, hogy milyen bűncselekményt követett el a vádlott. Ez azokban az esetekben fordult elő, amikor a javítóintézeti nevelés elrendelésével kapcsolatban információ az elkövető előéletében volt található. Tehát a kutatás során nem az eredeti határozat került megvizsgálásra, hanem egy olyan ítélet, amelyben a bíróság az elkövető személyi körülményei között utalt a korábbi büntetésekre. Ezek között nem voltak fellelhetőek minden alkalommal a bűncselekmények típusa, vagy csupán egy-két bűncselekményt nevezett meg a bíróság.

Javítóintézeti nevelés kiszabása esetén elkövetett bűncselekmények típusai (%)¹⁸

3.3. Büntetett előélet

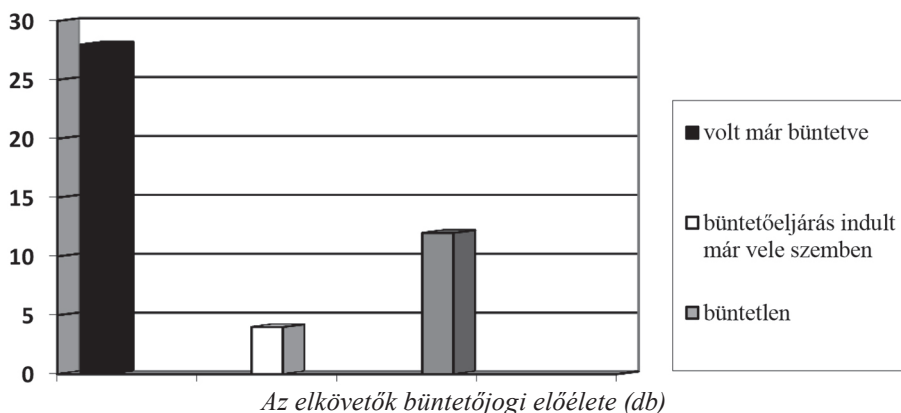
A következő szempont, amelyet vizsgáltam, az volt, hogy a fiatal korábban állt-e már bíróság előtt. A kutatás alapja 44 vádlott büntetőjogi előélete volt. Közülük 64%-ukkal szemben alkalmazott már valamilyen szankciót a bíróság. 9%-uk büntetlen előéletű volt ugyan, de büntetőeljárás volt velük szemben folyamatban az eljárás alatt. 27%-uk büntetlen előéletű volt, amikor kiszabták az intézeti nevelést.

Ha az elkövető volt már büntetve, akkor legtöbb alkalommal próbára bocsátást vagy megrovást rendelt el a bíróság. Erre vonatkozóan is azonban kevés adat áll rendelkezésre. Sok esetben az ítéletek utalnak rá, hogy többször volt már büntetve az elkövető, de csak az utolsó ítéletet írják le részletesen. Kisebb részt pénzbüntetésben, javítóintézeti nevelésben vagy felfüggesztett szabadságvesztésben részesültek a vádlottak.

A legtöbb esetben próbaidő alatt követtek el ismét bűncselekményt a terheltek. A Btk. szerint, hogy ha a próbaidő alatt a fiatalkorú a magatartási szabályokat megszegi vagy bűncselekményt követ el, akkor javítóintézeti nevelést vagy más büntetést kell elrendelni.¹⁹ Ilyen esetekben a bíróság a próbára bocsátást elrendelő ítéletet hatályon kívül helyezi, és halmazati büntetésként szabja ki valamely szankciót.

¹⁸ A százalékszámokat lásd a 3.4. pontban.

¹⁹ Btk. 116.§ (3) bek.

3.4. Személyi körülmények

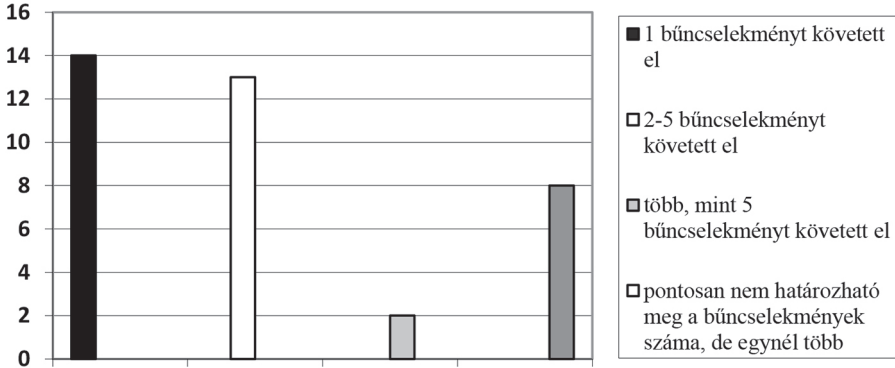
Minden esetben, de fiatalkorúnál fokozottan vizsgálja a bíróság az elkövető személyi körülményeit. Javítóintézeti nevelés elrendelésénél azért van ennek különös jelentősége, mert a törvény szerint abban az esetben kell az intézkedést kiszabni, ha a fiatal kiemelni szükséges eddigi környezetéből, és intézeti elhelyezése látszik indokoltnak.

Az ítéletek vizsgálata során megállapítható volt, hogy az elkövetők szinte kivétel nélkül aluliskolázottak voltak. A terheltek az általános iskolát általában elvégezték, de gyakori, hogy a 6. osztály ismereteit sem sikerült elsajátítani. Szakképesítése nagyon keveseknek van, továbbtanulási szándékuk pedig egyáltalán nincs. Többségük állandó munkahellyel sem rendelkezik, alkalmi munkákból vagy a bűncselekmények elkövetéséből tartják fenn magukat. Gyakran előforduló jelenség, hogy a család működésében is valamilyen zavar áll fenn, pl. szülő/szülők halála vagy válása, valamely családtag alkoholista, erőszakos életmódja.

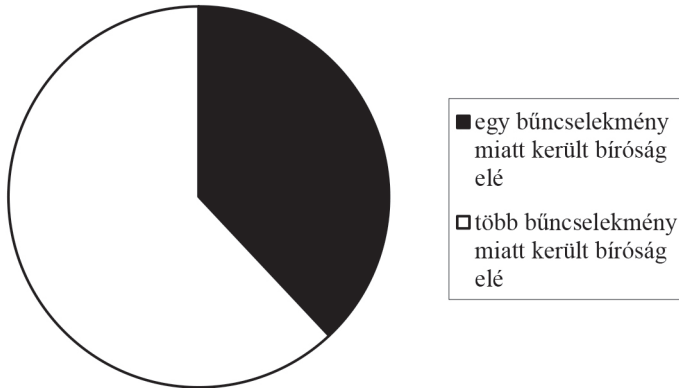
3.5. A bűncselekmények száma, rendbelisége és súlya

A bűncselekmények száma alatt azt értettem, hogy hány típusú bűncselekmény elkövetése miatt lett felelősségre vonva a vádlott. Az megállapítható, hogy az elkövetőket általában nem egy bűncselekmény elkövetése miatt állítják bíróság elé. A vizsgált 37 esetből 38%-ban az elkövetők egy bűncselekmény elkövetése miatt kerültek felelősségre vonásra. A határozatok 35%-ában 2-5 bűncselekményt követtek el az eljárás alá vont személyek. Az esetek 5%-ában 5-nél több bűncselekmény elkövetésére került sor. 22%-ban az elkövetett bűncselekmények pontos számát nem tudjuk megállapítani, mert azokra csak utalt az adott bíróság. Ez az ítéletekben úgy jelent meg, hogy „lopás és más bűncselekmények”. Ebből a bűncselekmények pontos száma nem derül ki, csupán az, hogy egynél több volt.

Összességében elmondható, hogy az esetek 38%-ában volt csak megállapítható, hogy egy bűncselekmény elkövetése miatt állt bíróság elé az elkövető, és 62%-ban több bűncselekményt követtek el.

Az elkövetett bűncselekmények megoszlása számuk szerint (db)

Az elkövetett bűncselekmények megoszlása számuk szerint (%)

A rendbeliséget illetően még kevesebb adat áll rendelkezésre, hiszen egyes ítéletekben még a rendelkező rész sem tartalmazza ezt a számot, csak az indokolásban utal rá a bíróság. A 38 figyelembe vehető határozatból csupán 10 ítélet jelölte meg pontosan a bűncselekmények rendbeliségét. Az adatok hiányossága miatt messzemenő következtetéseket nem kívánok levonni, de egy-egy határozat vizsgálata során megdöbbentő a rendbeliség magas száma. Előfordult olyan eset, amikor 4 típusú bűncselekmény elkövetése miatt állt a bíróság előtt az elkövető, de összesen 19 volt a rendbeliség. Úgy gondolom, hogy ilyen számok esetén a visszaesés esélye szinte 100%.

A bűncselekmények súlya alatt olyan körülmények értendők, amelyek a bűncselekmények megítélését súlyosítják vagy éppen enyhítik. Ilyenek természetesen a minősítő körülmények és a privilegizált esetek, amelyek minden bűncselekmény esetén a törvényben pontosan meg vannak határozva. De ezen túlmenően egyéb körülmé-

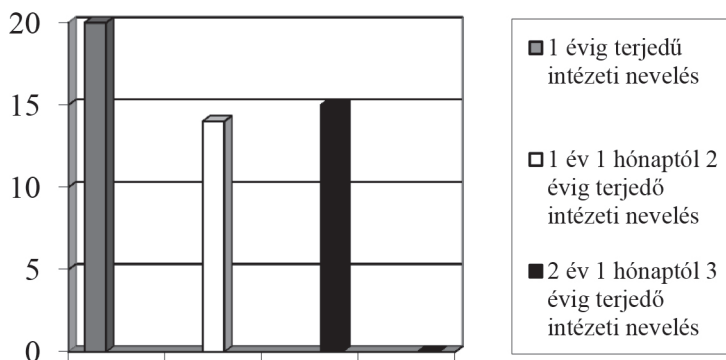
nyek is előfordulnak, amelyek a bűncselekmények megítélését megváltoztatják. Ilyen körülmények voltak például a társtetteskénti elkövetés, a csoportos elkövetés vagy a kísérleti szakban maradás.

3.6. A javítóintézeti nevelés időtartama

Az intézkedés időtartamának meghatározása terén a gyakorlat elég vegyes képet mutat. A régi Btk. szerint egy évtől három évig terjedhetett a büntetés, az új Btk. ezt a határt felemelte 4 évre. A bíróságok átlagosan másfél év javítóintézeti nevelést szabnak ki, amely 44 ítéletben meghatározott időtartam átlagából számolandó ki.

Az esetek 40%-ában 1 év javítóintézeti nevelést szabtak ki a bíróságok, 1 évi időtartam alatt nem fordult elő szankciókiszabás. 29%-ban 1-től 2 évig terjedő az intézkedés időtartama, 31%-ban pedig 2-től 3 évig terjed a kiszabott intézeti nevelés ideje.

Ezekből az adatokból megállapítható, hogy a bíróságok inkább a minimum, mint a maximum felé húzódnak az intézkedés kiszabása során. Ez álláspontom szerint a végrehajtás szempontjából meglehetősen nagy probléma. A javítóintézetekben ugyanis általános, középiskolai és szakmai oktatások folynak. Az elkövetők bekerülése az intézetekbe pedig nem követi természetesen a képzések kezdetét vagy végét, és sokan nagyfokú lemaradással csöppennek bele az oktatási tevékenységekbe. Számukra biztosítani kell a felzárkózás és a fejlődés esélyét, ami 1 év alatt szinte kivitelezhetetlen. A legtöbb esetben azonban 1-2 év intézeti nevelést rendeltek el a bíróságok, még abban az esetben is, ha az elkövető volt már büntetve. 2-3 éves büntetést elsősorban akkor szabtak ki, ha egészséges intézkedést kellett elrendelniük.²⁰

A javítóintézeti nevelés időtartam szerinti megoszlása (db)

²⁰ Az új Btk. célja talán e gyakorlat megváltoztatása lenne az intézkedés felső határának megemelésével.

3.7. Következtetések

Láthattuk, hogy a fiatal elkövetők legtöbb esetben vagyon elleni vagyon elleni erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt kerültek javítóintézetbe. Bár tény, hogy az összes elkövetett bűncselekmények közül is jelentős számot tesznek ki ezek a típusú bűncselekmények, de álláspontom szerint megállapítható, hogy ezeknél a cselekményeknél a bíróságok indokoltan tartják az intézeti nevelés kiszabását.

Azok az elkövetők, akik javítóintézetben töltötték büntetésüket, igen nagy számban voltak már büntetve, vagy büntetőeljárás volt velük szemben folyamatban. Így elmondható véleményem szerint, hogy büntetett előélet esetén a bíróságok az intézeti nevelés elrendelését szükségesnek tartják, de ez természetesen függ az előzőleg kiszabott büntetéstől és a bűncselekménytől is.

A Btk. szerint akkor szabható ki javítóintézeti nevelés, ha a fiataikorú intézeti elhelyezése szükséges. Ennek megállapításához azonban fokozottan kell a bíróságnak vizsgálnia az elkövetők személyi körülményeit. Az ítéletekből kiderült, hogy az elkövetők mind aluliskolázottak voltak és rendszerint a családi körülményeik sem rendezettek. Ebből arra következtethetünk, hogy a bíróságok figyelembe veszik a szankció kiválasztása során a fiatalok személyi körülményeit, és ahol rendezett a család működése, ott nem feltétlenül tartják szükségesnek a fiatal kiemelését.

Álláspontom szerint ezek azok a körülmények, amelyek a bíróságot befolyásolják a büntetés megválasztása terén.

A bűncselekmények számából, rendbeliségéből és súlyából már nem vonhatjuk le ezt a logikus következtetést. Előfordult ugyanis, hogy a fiatal nem állt még bíróság előtt korábban, mégis a maximális büntetést, 3 évig tartó javítóintézeti nevelést kapott. Számos olyan eset volt azonban, amikor az elkövető már volt büntetve, és csak 1 évet kellett töltenie az intézetben. Ebből arra következtethetünk, hogy ezek a körülmények a szankció időtartamára lehetnek kihatással.

Tehát a bíróságot abban, hogy a javítóintézeti nevelés, mint szankció mellett döntson, a bűncselekmények típusa, a büntetett előélet és az elkövetők személyi körülményei befolyásolhatják, míg az időtartamra a bűncselekmény száma, rendbelisége és súlya lehet kihatással.

Összegzés

Jelen tanulmány célja a hazai ítélkezési gyakorlat kutatása volt a javítóintézeti nevelés kiszabása során. A kb. elmúlt 15 évből 55 ítélet vizsgálatából kerültek megállapításra a fenti eredmények. Természetesen ezek nem egyenes arányos következtetések, csupán a szerző álláspontját tükrözik. Nyilvánvaló az is, hogy nem felel meg minden egyes büntetőeljárás ennek a mintának, és nincs is szükség rá, hiszen minden eset más, és egyedi megítélést követel. A cél csupán az ítélkezési gyakorlat irányának megállapítása volt. Véleményem szerint a szankció megválasztásának körülményei helyes gyakorlatot tükröznek, azonban az intézeti nevelés időtartamának meghatározásán változtatni kellene. Erre lehetőséget ad majd az új Btk. megemelt büntetési tétele.

A javítóintézetekben a végrehajtás célja nem elsősorban az elítéltek megbüntetése, hanem az, hogy nevelésükkel megpróbálják a visszaesés kockázatát kizárni. Mivel

fiatalokról van szó, könnyen befolyásolhatók, és nemcsak a rossz irányba, de a jó felé is. Elmondható, hogy a javítóintézetbe utalt fiatalok nagy része hátrányos helyzetű, iskolázatlan és családja gondokkal küzd. Ezekben az esetekben helyesen dönthet a bíróság az elkövetők kiemelése mellett, ezzel ugyanis esélyt adhat arra, hogy a fiatalok a javulás útjára lépjenek. A legtöbb fiatalkorú elítélt előtt nincs megfelelő szülői példa, amelyet a magáévá tudna tenni. Az intézetekben egy ilyen példaállítással próbálják a fiatalok szemléletét, életfelfogását megváltoztatni. Ez számos alkalommal sikeres, hiszen sokan az intézetekben fejezik be az általános iskolát, szereznek szakmai képe- sítést, tanulják meg a mindennapi teendők ellátását. A legnagyobb gond azonban az, hogy ezek a fiatalok visszakerülnek az addigi környezetükbe, így a visszaesés esélye szinte biztos. Ennek a problémának a kezelése azonban álláspontom szerint már nem a büntetés-végrehajtás feladata.

A kutatás során felhasznált bírósági határozatok²¹

1. Kaposvári Városi Bíróság 1.Fk.392/2005/9. számú határozata
2. Kaposvári Városi Bíróság 10.Fk.444/2005/3. számú határozata
3. Kaposvári Városi Bíróság 10.Bk.449/2005/1. számú határozata
4. Kaposvári Városi Bíróság 10.Fk.56/2005/2. számú határozata
5. Székesfehérvári Városi Bíróság 10.Fk.1454/2008/8. számú határozata
6. Székesfehérvári Városi Bíróság 3.Fk.1574/2001/3. számú határozata
7. Zalaegerszegi Városi Bíróság 14.Fk.225/2009/21. számú határozata
8. Zalaegerszegi Városi Bíróság 2.Fk.852/2003/55. számú határozata
9. Zalaegerszegi Városi Bíróság 3.Fk.259/2008/19. számú határozata
10. Pesti Központi Kerületi Bíróság 20.Fk.30.597/2000/23. számú határozata
11. Pesti Központi Kerületi Bíróság 20.Fk.25.404/2007/14. számú határozata
12. Pesti Központi Kerületi Bíróság 3.Fk.25.494/2008/10. számú határozata
13. Pesti Központi Kerületi Bíróság 4.Fk.30.316/2007/10. számú határozata
14. Pesti Központi Kerületi Bíróság 7.Fk.29.865/2008/43. számú határozata
15. Pesti Központi Kerületi Bíróság 5.Fk.30.351/2003/20. számú határozata
16. Pesti Központi Kerületi Bíróság 19. Fk.30.521/2001/45. számú határozata
17. Pesti Központi Kerületi Bíróság 5.Fk.24.176/2008/3. számú határozata
18. Pesti Központi Kerületi Bíróság 12.Fk.30.906/2002/8. számú határozata
19. Szolnoki Városi Bíróság 3.Fk.785/2007/32. számú határozata
20. Szolnoki Városi Bíróság 3.Fk.216/2008/5. számú határozata
21. Szolnoki Városi Bíróság 3.Bk.345/2008/4. számú határozata
22. Szolnoki Városi Bíróság 8.Fk.170/2009/29. számú határozata
23. Szolnoki Városi Bíróság 3.Fk.717/2008/27. számú határozata
24. Szolnoki Városi Bíróság 3.Fk.1204/2007/44. számú határozata
25. Szolnoki Városi Bíróság 8.Fk.969/2009/2. számú határozata

²¹ Forrás: <http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=anonim> (utolsó letöltések: 2015. április 2.).

26. Szolnoki Városi Bíróság 8.B.1654/2002. számú határozata
27. Szolnoki Városi Bíróság 8.Fk.645/2003. számú határozata
28. Szombathelyi Városi Bíróság Fk.717/2006/3. számú határozata
29. Nyíregyházi Városi Bíróság 21.Fk.771/2004/2. számú határozata
30. Nyíregyházi Városi Bíróság 26.Fk.2548/1999/5. számú határozata
31. Nyíregyházi Városi Bíróság 26.Fk.745/2000/2. számú határozata
32. Miskolci Városi Bíróság 19.Fk.578/2009/15. számú határozata
33. Fővárosi Bíróság 31.Fkf.7656/2009/5. számú határozata
34. Veszprémi Megyei Bíróság 1.Fk.915/2009/25. számú határozata
35. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 1.Fkf.767/2000/4. számú határozata
36. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 8.Fk.1010/2008/30. számú határozata
37. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság Fk.328/2009/12. számú határozata
38. Pest Megyei Bíróság 19.B.111/2008. számú határozata
39. Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 19.B.127/2009/28. számú határozata
40. Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 19.Fk.626/2008/68. számú határozata
41. Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 19.Fk.626/2008/68. számú határozata
42. Fejér Megyei Bíróság 1.Fkf.114/2009/9. számú határozata
43. Fejér Megyei Bíróság Bf.652/2001/3. számú határozata
44. Fővárosi Ítéltábla 5.Fkhar.322/2009/ 7. számú határozata
45. Győri Ítéltábla Fkhar.1/2010/12. számú határozata

Ismeretlen bíróság

46. Fk.703/2008/2. számú határozat
47. Fk.143/2006/17. számú határozat
48. Fk.597/2004/44. számú határozat
49. Bk.292/2006/2. számú határozat
50. 5.Fk.329/2009/35. számú határozat
51. 3.Fkf.1726/2009/3. számú határozat
52. 8.Fk.194/1998/10. számú határozat
53. 8.Fk.2164/1998/20. számú határozat
54. 8.Fk.455/1999/2. számú határozat
55. Fkf.315/2010/23. számú határozat